

Škola je središnja tema znanstveno-stručnog rada prof. Valentina Puževskog: značajan prinos Školskoj pedagogiji

VLADIMIR STRUGAR

Zavod za znanstvenoistraživački i umjetnički rad
Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Bjelovaru
Ul. Antuna Branka Šimića 1/I
HR – 43 000 Bjelovar
pedagog386@gmail.com

Prethodno priopćenje

Preliminary communication

Primljeno/Received: 20.7.2022.

Prihvaćeno/Accepted: 10.9.2022.

Članak se određuje kao prinos proučavanju života i djela prof. dr. sc. Valentina Puževskog (1931.–2021.), doajena pedagoške teorije i pedagoške prakse u Hrvatskoj. U središtu je razmatranja škola, kao povijesni i društveni fenomen organiziranog odgoja i obrazovanja, kojoj je Puževski posvetio najveći broj svojih stručnih i znanstvenih radova te praktičan rad. Autor je spoznaje o životu i pedagoškom radu Valentina Puževskog strukturirao u dva tematska područja. U prvom prikazuje neke činjenice iz životopisa: djetinjstvo, školovanje u osnovnoj i srednjoj školi, stjecanje visokoškolskog obrazovanja i znanstveno napredovanje, društveno-prosvjetni i politički rad te obilježja bibliografije u kojoj prevladavaju stručno-znanstveni radovi o školi. Škola je središnja tema drugog dijela članka. Ukazuje se na tri polazišta za izradu pedagoškog modela škole (poznavanje vlastite i strane školske baštine i postupne promjene škole ili školskog sustava). Definiše se svrha škole i određuju zadaće u njezinoj transformaciji od tradicionalne škole do »otvorene škole«, »škole naših dana«, humane, uspješne i škole »uspjeha za sve.«

Izgradnja ili »podanašnje škole« temelji se na tri osnovna organizacijska modela boravka učenika u školi, a to su produženi i cjelodnevni boravak te cjelodnevna škola. Proces promjene škole počiva na određenim načelima kao što su »podanašnje«, odgojna funkcija, angažiranost škole, demokratizacija, odgojna zajednica, socijalizacija, učiteljeva kreativnost, europeizacija i modernizacija te povezanost ranog i predškolskog odgoja i obveznog obrazovanja.

Istraživanje upućuje na zaključak da je Valentin Puževski neosporno među vodećim hrvatskim pedagogima druge polovine 20. stoljeća te da prednjači svojim znanstvenim prinosom Školskoj pedagogiji.

Ključne riječi: cjelodnevni boravak, cjelodnevna škola, narodni učitelj, odgojna funkcija škole, produženi boravak učenika, škola otvorenih vrta, Školska pedagogija.

*Ne možemo odabrati vrijeme u kojem smo rođeni,
ali možemo birati sebe u tom vremenu.*

(Mahatma Gandhi)

UVOD

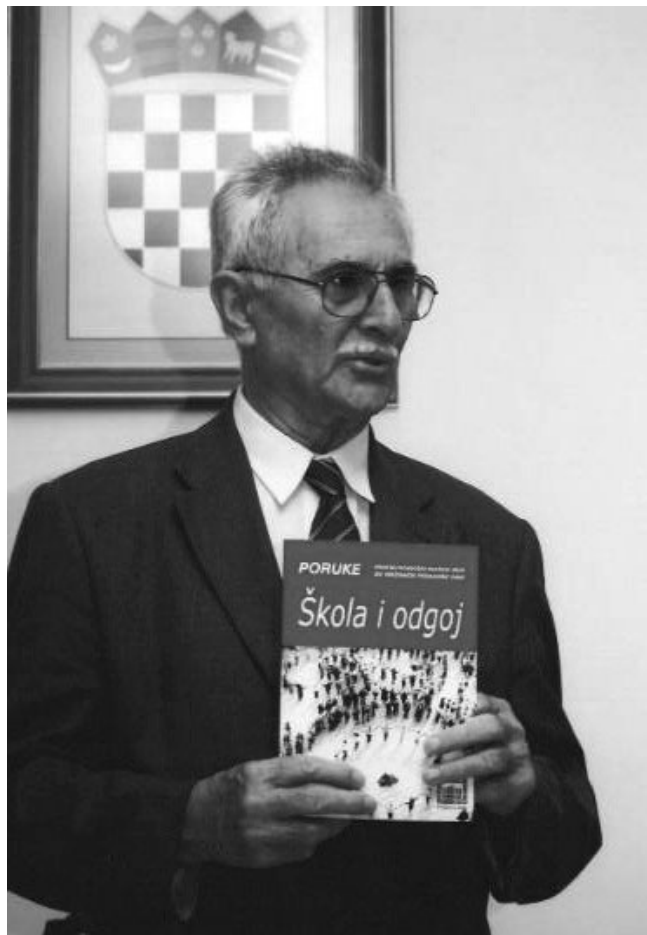
Pisati u spomen prof. dr. sc. Valentinu Puževskom znači pisati o bogatom i časnom životnom putu te pedagoškoj ostavštini i njezinim dosezima. To je iskrena

čast, ali i ljudska te profesionalna odgovornost. Taj osjećaj pojačavaju epiteti koji se pridaju životu i radu prof. Puževskog, primjerice on je senator u profesionalnom i stručno-pedagoškom djelovanju,¹ zatim »nestor hrvatske pedagoške teorije i prakse,«² »narodni učitelj,«³

¹ Vlatko Previšić, »Senator Valentin Puževski«, u: Vladimir Strugar (ur.), *Škola škole: U povodu 80. obljetnice života prof. dr. sc. Valentina Puževskog* (Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor, 2011), str. 303-304.

² Ivan Koren, »Nestor hrvatske pedagoške teorije i prakse«, u: Vladimir Strugar (ur.), *Škola škole: U povodu 80. obljetnice života prof. dr. sc. Valentina Puževskog*, str. 305-306.

³ Josip Pivac, »Valentin Puževski narodni učitelj«, u: Vladimir Strugar (ur.), *Škola škole: U povodu 80. obljetnice života prof. dr. sc. Valentina Puževskog*, str. 311-312.

Slika 1. Valentin Puževski prigodom predstavljanja knjige *Škola i odgoj* u Bjelovaru 2007.

»čelnik hrvatske školske pedagogije,«⁴ »afirmator školske odgojne funkcije«⁵. Za autora ovih redaka osobita je inspiracija dugogodišnje prijateljstvo i suradnja s Valentinom Puževskim. Prof. je Puževski u našem pedagoškom svijetu među rijetkim učiteljima i pedagozima, posebice u razdoblju od 50-ih do 90-ih godina 20. stoljeća, koji je ostvario tako značajan teorijski i praktični rezultat u pedagogiji traganjem za novom »podanašnjenoj« organizaciji osnovne škole, kao i u društvenom i političkom djelovanju.

Svjesni smo rizika da mnogo detalja iz života i djela prof. Puževskog neće biti moguće prikazati u potrebnoj širini i dubini. Stoga je cilj u ovoj studiji prikazati prije svega ona profesorova razmatranja u kojima proučava različita obilježja škole, bilo da je riječ o tzv. tradicionalnoj školi ili novim organizacijskim oblicima koje je definirao kao *cjelodnevna škola, škola otvorenih vra-*

ta, životna škola, škola kao mjesto življenja, model neškolske škole. Dajući tim organizacijskim oblicima teorijska objašnjenja i mogućnost praktične provedbe, prof. Puževski dao je važan prinos Školskoj pedagogiji kao jednoj od disciplina pedagogije kao znanosti o odgoju i obrazovanju.

Sukladno postavljenom cilju definirali smo dva zadatka. Prvi je zadatak sažeto prikazati životopis prof. Puževskog s osvrtom na školovanje i profesionalni razvoj, radni učiteljski put i put pedagoga – znanstvenika, društvenog i političkog djelatnika te bibliografiju. Drugi zadatak obuhvaća više tema u čijem je središtu škola, kao povijesna i društvena datost, određenje škole kao odgojno-obrazovne ustanove, nova organizacijska rješenja radi napuštanja tradicionalnog modela boravka i rada učenika u školi i prikaz ključnih načela za izgradnju škole koja bi odgovarala suvremenom (današnjem) trenutku s obzirom na društveni razvoj i njegove potrebe te posebno na potrebe učenika i njihova psihička i tjelesna obilježja, kao individue i društvenog bića.

U istraživanju se koristi metoda proučavanja pedagoških djela prof. Puževskog, kao i druge relevantne literature. U realizaciji svakog zadatka istraživanja navodit će se mišljenja učenika, suradnika i pedagoga, suvremenika s kojima je prof. Puževski radio u odgojno-obrazovnim ustanovama.

ŽIVOTOPIS

Grad Križevci – ishodište i središte životnog opredjeljenja Valentina Puževskog

Valentin Puževski, doajen hrvatske pedagogije, rođen je 27. siječnja 1931. godine u Malom Potočecu, prigradskom selu povrh Križevaca u obitelji Stjepana i Katarine (rođene Knezić). U obiteljskom ozračju, prožetom nacionalnom i kršćanskom usmjerenošću, provodi dane djetinjstva i školske dane kada u Križevcima završava osnovnu školu i nižu gimnaziju. Križevci, grad na jugoistoku Kalničkog prigorja, duge i bogate povijesti, već 1253. godine dobiva naslov slobodnog kraljevskog grada, mjesto je održavanja više hrvatskih sabora (pa i *Krvavog sabora* 1397.), grad mladih i kulture, gospodarsko i školsko središte, trajna je inspiracija profesionalnog opredjeljenja – biti učitelj, biti narodni učitelj. Studentica na učiteljskoj školi sjeća se rodnog mjesta

⁴ Dragutin Rosandić, »Čelnik hrvatske školske pedagogije«, u: Vladimir Strugar (ur.), *Škola škole: U povodu 80. obljetnice života prof. dr. sc. Valentina Puževskog*, str. 315-316.

⁵ Ante Vukasović, »Prijatelj i afirmator školske odgojne funkcije«, u: Vladimir Strugar (ur.), *Škola škole: U povodu 80. obljetnice života prof. dr. sc. Valentina Puževskog*, str. 316-318.

svoga profesora: »U razrednikovoj rodnoj kući posjetili smo njegovu staricu majku koja je sjedila na kauču, gledala nas toplim očima i svi smo bili njena djeca.«⁶

Puževski je više značajnih aktivnosti pokrenuo i ostvario u Križevcima. Spomenimo, primjerice, osnivanje Ogranka Hrvatskoga pedagoško-književnog zbora u Križevcima i utemeljenje Križevačkih pedagoških dana 1974. godine koji su prerasli u nacionalni znanstveni susret pedagoške prakse, pedagogijskih znanosti i prosvjetnih vlasti. U političkom je djelovanju ostavio trag kao gradonačelnik Križevaca (1995.–1996.), obnovitelj Hrvatske seljačke stranke u čijem je vodstvu imao važnu ulogu i zastupnik Koprivničko-križevačke županije u Županijskom domu Hrvatskog sabora (1993.–1997.). Zaslužan je za ostvarivanje svečanosti kanonizacije sv. Marka Križevčanina 1995. godine, utemeljio je Zmajski stol Družbe Braća hrvatskog zmaja u Križevcima. U nekoliko je svojih djela prikazao povijesni, društveno-kulturni i školski razvoj Križevaca.⁷

Rad u osnovnoj školi i visokoškolskom obrazovanju

Završio je Učiteljsku školu u Križevcima 1949. godine, koja je utemeljena 1920. godine i djelovala sve do 1965. O povijesti križevačke Učiteljske škole Puževski je uredio knjigu »Križevačka preparandija 1920.–1965.: u povodu 80 godina osnivanja i 750. obljetnice proglašenja Križevaca slobodnim kraljevskim gradom« (2002.). U poglavlju knjige pod nazivom *Postignuća profesora i učenika* prikazani su životopisi više profesora Učiteljske škole koji su se istaknuli svojim teorijskim i praktičnim pedagoškim radom. Spomenut ćemo samo nekoliko imena: dr. sc. Ante Cividini (Brod na Kupi, 1881.–Ogulin, 1968.), opredijelio se za koncepciju »škole rada«, pokrenuo je časopis »Nova škola«; dr. sc. Dragutin Grdenić (Križevci, 1882.–1951.), profesor francuskoga jezika, prevoditelj i pisac srednjoškolskih udžbenika za francuski jezik, znanstveni suradnik Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti; dr. sc. Vilko Švajcer (Osijek, 1917.–Rijeka, 1992.), doktor pedagogijskih znanosti, profesor u Visokoj industrijsko-pedagoškoj školi u Rijeci, Fakultetu industrijske pedagogije u Rijeci, direktor Zavoda za industrijsku pedagogiju u Rijeci, voditelj poslijediplomskih i doktorskih studija, posebno se bavio didaktikom i metodikom; dr. sc. Ivan Koren (Đurđevac, 1930.–Sisak, 2017.), magistrirao i

doktorirao psihologiju, vodio kolegije razvojne i pedagoške psihologije te se osobito bavio prepoznavanjem i identificiranjem darovitih učenika te profesionalnim razvojem učenika; dr. sc. Radovan Kranjčev (Đurđevac, 1934.), profesor biologije, bavio se stručno-znanstvenim radom u području biologije i ekologije; dr. sc. Vladimir Rosić (Skoplje, 1935), redoviti profesor pedagogije, posebno se bavio obiteljskom i domskom pedagogijom.

U Osnovnoj školi u Gornjem Primišlju, kordunskom selu pokraj Slunja, započeo je bogat i plodan učiteljski rad prof. Puževskog. Iako je u toj školi radio kratko vrijeme, od 1949. do 1950. godine, pokazao je svoje opredjeljenje da stvori školu koja je kulturno središte svoga okruženja. To početno iskustvo o stvaranju škole kao kulturnog središta bilo je snažan i trajan poticaj da tijekom cjelokupne aktivnosti postane jedna od ključnih ideja kojima će se baviti teorijski i praktično.

S tog radnog mjesta odlazi na studij na Višoj pedagoškoj školi u Zagrebu u kojoj je diplomirao tri nastavna predmeta: likovni odgoj, matematiku i ručni rad. Vraća se svojim Križevcima te počinje raditi na Učiteljskoj školi; sedam je godina nastavnik (1952.–1959.), a potom i direktor škole (1959.–1961.). Prema sjećanjima njegovih studenata bio je vedar i kreativan profesor; razvijao je »sposobnost uočavanja ljepote i vrijednosti u likovnim djelima i imao »viziju kakva mora biti škola i pravi učitelj za naše najmlađe, a svojim entuzijazmom i odlučnošću uspješno je to provodio u djelo«; »znao nas je motivirati za uspješno učenje, zabavu«; kao razrednik bio je »rođeni pedagog, uspio (je) razviti među nama ono najljepše u odnosu između učitelja i učenika.«⁸ Tijekom rada na Učiteljskoj školi bio je aktivan član Pedagoškog centra Križevci, koji je djelovao na području Koprivničko-križevačke županije. Radeći u Križevcima pokazao je svoje široke interese za mnoga pedagoška područja rada. Zalagao se za osuvremenjivanje i razvijanje novih oblika nastavnog rada, a posebice u izvannastvnom i izvanškolskom radu i terenskoj nastavi, školskim ekskurzijama, zabavi u prirodi (logorovanjima). Težio je stvoriti mnoštvo mogućnosti da učenici dožive, uoče, spoznaju, nauče upravo ono što će im biti potrebno i korisno u budućem životu. Praktično je ostvarivao školu životnosti ili životnu školu, takvu školu koja proizlazi iz života, ispunjena životnošću te okrenutu potrebama budućega života.⁹

⁶ Strugar (ur.), *Škola škole: U povodu 80. obljetnice života prof. dr. sc. Valentina Puževskog*, str. 37.

⁷ *Topografija kulturnih spomenika Grada Križevci*, 1952; *Skica za povijest križevačkog školstva*, 1960; *Križevačka preparandija 1920.–1965.: u povodu 80 godina osnivanja i 750. obljetnice proglašenja Križevaca slobodnim kraljevskim gradom*, 2000; *Našim Križevcima*, 2017.

⁸ Strugar (ur.), *Škola škole: U povodu 80. obljetnice života prof. dr. sc. Valentina Puževskog*, str. 36.

⁹ Isto, str. 49.

Njegovi su studenti rado isticali profesorova osobna obilježja: otvorenost, uvijek dobro raspoloženje, zadivljujući radni elan, ljubav prema svom zvanju. »Stil i način rada krasio ga je tijekom čitavog života. U njegovom pogledu krila se toplina, pristup je bio ljudski, briga o razredu roditeljska«; »Usadio nam je životne vrijednosti važeće za sva vremena: samopoštovanje, skromnost, znatiželju za novim znanjima, dostojanstvo života, poštenje, pravicu.«¹⁰

Težnja za stjecanjem novog pedagoškog znanja i širim proučavanjem složenih pitanja različitih modela organizacije osnovne škole vodi prof. Puževskog na studij uz rad na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Diplomirao je pedagošku grupu predmeta, ruski jezik i književnost. Profesionalni učiteljski rad nastavio je od 1961. godine u svjetski poznatoj eksperimentalnoj Osnovnoj školi *Jordanovac* u Zagrebu kao njezin ravnatelj. U toj je školi radio osam godina, sve do 1969. i stekao ugled nacionalnog pedagoškog stručnjaka za osnovno školstvo.

Temelji škole otvorenih vrata i svih varijanti boravka učenika u školi radi ostvarivanja odgojno-obrazovnog procesa, rješavanja školskih zadataka te provođenja slobodnog vremena i razvoja postavljeni su u školi *Jordanovac*. Postignuća ciljeva eksperimentalne Osnovne škole *Jordanovac* ostvarivala su se provođenjem različitih projekata o kojima je pisao u četiri monografije.¹¹ Zapaženi projekti bili su: početno čitanje i pisanje, razvoj dječjeg jezičnog i literarnog stvaralaštva, unapređivanje nastave matematike, izvannastavne i izvanškolske aktivnosti. Isto tako, škola je objavljivala dječje radove i pedagoške članke učitelja u časopisima radi razmjene iskustava; djelovalo je tzv. Pionirsko sveučilište koje se brinulo o učeničkim priredbama, organiziranju kinopredstava, predavanja, posjetama kazališnim predstavama, susretima s književnicima, a školska je knjižnica postala kulturno-pedagoško središte škole. Jedinstvena je ocjena stručnjaka kako je škola »uspostavila temelje modernog odgojno-obrazovnog sustava.«¹² Jedna od učenica te škole mnogo godina poslije izjavila je: » (...) Uvjerena sam, kad bismo danas, onaj stari eksperimentalni *Jordanovac*, presadili na bilo koji dječić naše lijepe Hrvatske, u selo ili grad, tako bi se dobro primio da bi iz njega i opet *niknule* generacije sretno djece i snažnih ljudi da, i uz kompjutor i uz Internet i

Facebook, ništa ne smeta.«¹³ »Jordanovac u doba prof. Puževskog bio je koncepcijski ideal učeničkog samoupravljanja i učeničke participacije, ideal škole kao središta lokalne zajednice, ideal škole kao humanističkog učilišta i rada, ideal škole kao središta multikulturalnosti.«¹⁴ Stvarana je škola kao »mjesto ugode, zaštite i vedrine nakon nastave, kao roditeljsko dvorište; djeca nisu jurila u školu na reski zvon školskog zvona nego ugodnu glazbu; škola otvorenih vrata – zajednica mladosti i iskustva, znatiželje i nesebičnosti davanja.«¹⁵

Zanimljiva su, ali istodobno učiteljima poučna, mišljenja učenika škole o osobnim osobinama prof. Puževskog. Spomenut ćemo stoga nekoliko takvih primjera: »Uvijek smiren, strpljiv, lijepo govori, ne više na nas djecu, ne dijeli pljuske niti ne vuče za uši!«; »Uz veliku stručnost i marljivost, posjeduje humanost, toleranciju, organizacijske sposobnosti (...) nadahnjuje novim i originalnim projektima«; »Bio je blag i dobrohotan te smo ga rado susretali. Uvijek je bio u pokretu i prisutan u svim školskim zbivanjima. Isticao se poduzetnošću i dobrim organiziranjem posla.«¹⁶

Od 1969. do 1973. godine voditelj je Vježbaonice Pedagoške akademije Osnovne škole *Davorina Trstenjaka* u Zagrebu. Temeljna je zadaća Vježbaonice bila praktično osposobljavanje u studiju nastavnika i stručno usavršavanje učiteljstva. Bio je to novi profesionalni izazov. Trebalo je organizirati rad Vježbaonice tako da se osposobe mladi učitelji koji će svojim znanjem, sposobnostima i entuzijazmom graditi »životnu školu«, »školu otvorenih vrata« i školu kao kulturno središte. Prethodno bogato iskustvo i teorijske spoznaje iz pedagogije iz Učiteljske škole u Križevcima i rad u eksperimentalnoj Osnovnoj školi *Jordanovac* bili su garancija da će uspješno ostvariti zadaće Vježbaonice. O tom uspjehu vjerodostojno govore njegovi učenici i učitelji koji su pohađali program stručnog usavršavanja. Kao novi direktor nastupio je staloženo, mirno, odmjereno i odlučno. Analizirao je postojeće stanje, a zatim su se provodile mnoge aktivnosti radi poboljšanja uvjeta rada u Vježbaonici. Tako je, primjerice, uvedena voda u svaku učionicu, opremljen je higijenski kutak, izrađene su klupe za studente u svim učionicama, nabavljena suvremena nastavna sredstva i pomagala, uređena školska kuhinja i blagovaonica. Pedagoškom je napretku pridonijelo stvaranje prvih grupa produženog boravka, una-

¹⁰ Isto, str. 45-47.

¹¹ Vidjeti: *Organizacija rada Osnovne eksperimentalne škole Jordanovac*, 1963; *Osnovna škola Jordanovac: fotomonografija*, 1964; *Produženi boravak učenika u školi*, 1964; *Samoupravljanje učenika u osnovnoj školi*, 1965.

¹² Isto, str. 67.

¹³ Isto, str. 66.

¹⁴ Isto, str. 62.

¹⁵ Isto, str. 76.

¹⁶ Isto, str. 62-68.

prijeđena je suradnja s roditeljima, organizirani su izleti, škola se otvara životnoj zajednici, njeguje se suradnja s drugim školama...¹⁷ Studenti i učitelji zapažali su i druge osobine te, između ostalog, kažu; »imao je riječi ohrabrenja, podrške, razumijevanja.« »Njegovim dolaskom u školu, za mene je došao drugi otac, topao, brižan, pun razumijevanja za moje probleme i moje uspjehe.« Obilježile su ga tri riječi, a to su »ljubav – kreativnost – Čovjek; ljubav u odnosu prema djetetu, čovjeku i radu; kreativnost u svakodnevnim zadacima; Čovjek je vrijednost koja aktivira Tvoju svestranost, dobrotu i kreativnost do perfekcionizma.«¹⁸

Sveučilišni i znanstveni rad

Sveučilišna karijera prof. Puževskog počela je 1973. godine i u redovnom vremenu trajala do umirovljenja 1997. godine. Međutim, kao sveučilišni je nastavnik radio i kao vanjski suradnik te vodio kolegij Pedagogije na Kineziološkom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu (1988.–2002.) i na Veleučilištu za sportske trenere sve do 2010. godine. To razdoblje rada na sveučilištu počelo je dolaskom na Pedagošku akademiju u Zagrebu u znanstveno-nastavnom zvanju profesora više škole. U toj je visokoškolskoj ustanovi bio dva puta izabran za prodekana i u njoj radio sve do 1981. Posvetio se nastavnom te znanstveno-istraživačkom i publicističkom radu. Magistrom pedagojskih znanosti postao je na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu 1975. godine s temom *Organizacija produženog boravka u osnovnim školama Grada Zagreba*. Potom od 1981. do 1992. godine profesor je pedagogije na studiju razredne nastave na Pedagojskim znanostima Filozofskog fakulteta u Zagrebu, gdje je jedan mandat bio prodekan. Istodobno je vanjski suradnik Muzičke akademije u Zagrebu. Predavao je na poslijediplomskom studiju na Filozofskom fakultetu i Kineziološkom fakultetu u Zagrebu te je bio član povjerenstva za stjecanje akademskog zvanja magistra i doktora znanosti. Doktorirao je na Filozofskom fakultetu u Zagrebu 1985. godine s temom *Produženje školskog dana u funkciji proširivanja djelatnosti osnovne škole*. Spoznaje su postale put prema školi otvorenih vrata i osuvremenjivanju temeljne nacionalne izobrazbe. Osnovao je i vodio Pedagoški praktikum, oblik cjeloživotne izobrazbe učitelja, na Pedagojskim znanostima od 1988. do 1992. godine.

Uspješan rad sa studentima možemo ilustrirati navodeći nekoliko mišljenja studenata: »Tijekom studija slušao sam predavanja smirenog gospodina i profesora

koji je govorio tihim i blagim glasom, ali s tolikom uvjerljivošću izgovorenog da sam odmah prepoznao svu važnost predmeta što ga on predaje«; »Ohrabrio me je svojom jednostavnošću i učvršćivao u odabiru vrlo humanog poziva«; »Doživjeli smo ga kao čovjeka koji se silno trudio da mladim generacijama prenese ljubav prema učiteljskom pozivu, ukaže na vrijednosti, ljepote, ali i poteškoće života u školi i oko nje«;¹⁹ »Njegova predavanja uvijek su bila puna entuzijazma i energije, a uvijek je tražio za nekom boljom hrvatskom školom te tražio pedagoška rješenja.« »Taj skroman i veliki čovjek koji je pažljivo slušao svoje studente u najobičnijem razgovoru, i na hodniku želeći makar blagim osmijehom uljepšati nam dan«; »Profesor Puževski često je naglašavao potrebu individualnog pristupa svakom đaku, poštujući njegove prirodne dispozicije«; Govorio nam je »Pedagog treba odgajati, poučavati i stvarati nove generacije profesora i nastavnika koji će oživjeti često zaboravljene vrijednosti te tako stvarati zdravije, funkcionalnije društvo«; »Bio je uzor i istinski učitelj, kazivao je ono što misli i osjeća, nije samo reproducirao teoriju pedagogije«; »Stalni osjećaj slobode, u mome pedagoškom razvoju, bio je rezultat tihog, ali snažnog profesorova utjecaja.«²⁰

Društveno-prosvjetni i politički rad

Spomenuli smo kako je Puževski bio inicijator različitih pedagoških ideja u Križevcima, primjerice inicijator je osnivanja Ogranka Hrvatskoga pedagoško-književnog zbora i Križevačkih pedagoških dana, utemeljujući time regionalnu tradicionalnu pedagošku manifestaciju, ali koja je, strpljivim radom i realiziranim programima, postala i nacionalna datost. Osim toga, na pedagoškom polju i u nacionalnom interesu, osnovao je Zajednicu osnovnih škola Hrvatske te bio njezinim predsjednikom (1966.–1972.). Uz to, bio je među osnivačima Škole pedagoga u sklopu programa rada Hrvatskoga pedagoško-književnog rada 1976. godine.

Zajednica osnovnih škola jedan je od oblika stručnog rada naprednog učiteljskoga pokreta u Hrvatskoj. Osnivačka je skupština održana 28. i 29. listopada 1966. godine i pod nazivom Hrvatska zajednica osnovnih škola. Obuhvaćala je oko 25 000 zaposlenih u osnovnom školstvu. Njezin je cilj bio baviti se stručnim temama u osnovnom obveznom obrazovanju te unapređivati životni i radni položaj zaposlenih. Prof. Puževski kao predsjednik, a na programskim temeljima, pokrenuo je više

¹⁷ Isto, str. 73.

¹⁸ Isto, str. 74-75.

¹⁹ Isto, str. 94.

²⁰ Isto, str. 95-112.

aktivnosti, primjerice, provođenje vrednovanja osnovnih škola, organizacija seminara za nastavnike, organiziranje studija uz rad za učitelje srednjih škola, pokretanje studija školske pedagogije, akcija estetskog uređenja škola. »Profesor Puževski sudjeluje u svim djelatnostima ZOŠ-a, on ih inicira i razređuje način rada, snagom svoje ličnosti uspijeva okupiti i brojne suradnike. Pristupačan je argumentima drugih i rado prihvaća njihove zamisli, ali žestoko brani i svoje ideje ako ih može efikasno argumentirati.«²¹ »Od posebnog je značaja pedagoška uloga V. Puževskog u višegodišnjem oživotvorenju akcije (1968.–1972.) *Higijena i estetsko uređenje školskih prostora i oplemenjivanja školskog okoliša*.«²²

Hrvatski književni-pedagoški zbor bio je poticajno okruženje u kojem je Puževski ostvario vidne rezultate. Bio je predsjednik (1974.–1978.) te najstarije i najvažnije udruge hrvatskoga učiteljstva koja je osnovana 1871. godine, zatim urednik časopisa *Pedagoški rad* od 1976. do 1981. godine. Hrvatski pedagoško-književni zbor vodio je izgradnju Spomen-škole *Ivana Filipovića* u Velikoj Kopanici. Temeljni kamen škole postavljen je 5. listopada 1974. godine, a tekst koji je u njega ugrađen napisao je prof. Puževski. Napisao je i sljedeće: »U čast Ivanu Filipoviću, prvaku hrvatskog učiteljstva, pedagoškom gorostasu i osnivaču Hrvatskog pedagoško-književnog zbora gradimo Spomen-školu. Tim činom samo djelomično vraćamo dug Ivanu Filipoviću.«²³ Škola je svečano otvorena 19. studenoga 1977. »Glavni operativac u realizaciji ove plemenite ideje bio je prof. dr. Valentin Puževski.«²⁴

Valentin Puževski, zajedno s Dragutinom Pazmanom i Hrvojem Vrgočom, bio je osnivač Škole pedagoga 1975. godine. Škola pedagoga osnovana je kao suvremeni oblik stalnog obrazovanja i sustavnog usavršavanja stručnih suradnika koji rade u ustanovama odgoja i obrazovanja, npr. pedagoga, psihologa, defektologa, a potom postaje znanstveno-stručni skup za sve pedagoške djelatnike. S obzirom na rezultate koje je postigla Škola pedagoga od 1976. do 2006.,²⁵ ideja začetnika bila je doista značajna za stručno usavršava-

nje stručnih suradnika i sve pedagoške djelatnike te za unapređivanje ukupnog sustava odgoja i obrazovanja u Hrvatskoj.

Ključna uloga Valentina Puževskog bila je pri osnivanju Križevačkih pedagoških dana 1974. i to je bio nastavak učiteljske tradicije Učiteljske škole u Križevcima, a u okrilju Ogranka Hrvatskoga pedagoško-književnog zbora te uz suradnju Grada Križevaca i od 1998. godine i Ogranka Hrvatskoga pedagoško-književnog zbora u Bjelovaru. Od 1974. do 2007. godine održano je petnaest susreta s petnaest tema koje su bile većinom posvećene različitim aspektima stanja i razvoja škole, primjerice *O koncepciji osnovne škole* (1978.), *Izvanstavnne aktivnosti u školi* (1982.), *U potrazi za suvremenom osnovnom školom* (1992.), *Prema humano stvaralačkoj školi naših dana* (1998.), *Uspješna škola* (2001.), *Škola nade – znanje i obrazovanje* (2003.), *Škola i odgoj* (2005.), *Škola danas, za budućnost: znanstveno-praktični obzori* (2007.).²⁶ Doprinos Križevačkih pedagoških dana mjerljiv je prema broju izlaganja i interesu učitelja i nastavnika te osobito kad se objavljuje izlaganja u posebnoj publikaciji pod nazivom *Poruke*, počevši od Sedmih dana 1992. godine. Suvremenici su vidjeli nezaobilaznu ulogu Puževskog u Križevačkim pedagoškim danima te stoga ističu kako je bio »neumorni pokretač novog« te »Neobično je cijenio učitelje, posebice one po malim mjestima, u zaostalim sredinama, u kojima je bilo teško opstati, a kamoli napredovati u svom zvanju.«²⁷ U *Porukama*, tekstovima izlaganja na Četrnaestim Križevačkim pedagoškim danima (2005.) Puževski je sudionike podsjetio na smisao i težnje okupljanja učitelja i nastavnika u Križevcima. Stoga piše: »Vodila nas je misao o potrebi opstojnosti susreta pedagoških znanosti i neposredne prakse, voditelja učiteljske izobrazbe, prosvjetno-pedagoške službe, učiteljskih udruga i prosvjetne, te vlasti uopće. I to u ozračju istinske otvorenosti, međusobnih uvažavanja, raspravljanja, suradnje i dogovaranja o zajedništvu ostvarivanja predstojećih zadaća. Velika traženja – u tome smo djelomično uspjeli – nismo od njih odustajali.«²⁸

²¹ Isto, str. 117.

²² Isto, str. 128.

²³ Isto, str. 123.

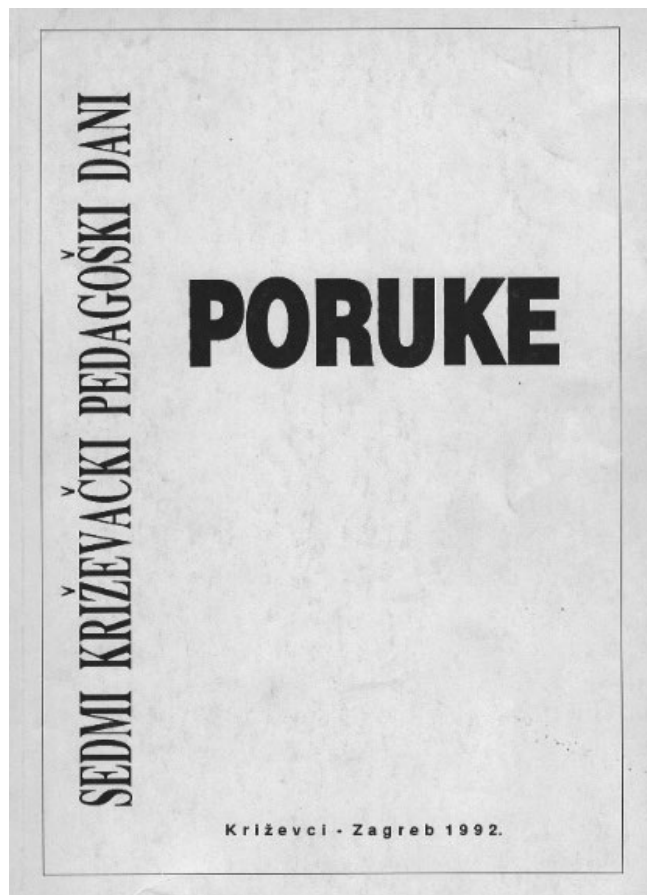
²⁴ Isto, str. 122.

²⁵ Vidjeti: Hrvoje Vrgoč, *Naših sto trideset pet godina 1871.–2006.* (Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor, 2007), str. 276–376.

²⁶ Vladimir Rosić, *Križevački pedagoški dani od 1974. do danas* (Križevci: Ogranak HPKZ, 2009), str. 2–3. Vidjeti: »Križevački pedagoški dani,« u: Valentin Puževski (ur.), *Križevačka preparandija 1920.–1965.* (Križevci: Hrvatski pedagoško-književni zbor, Ogranak Križevci), str. 249–256.

²⁷ Strugar (ur.), *Škola škole: U povodu 80. obljetnice života prof. dr. sc. Valentina Puževskog*, str. 126.

²⁸ Valentin Puževski, »Riječ na kraju – nek se zna,« u: Valentin Puževski, Vladimir Strugar, Josip Crnčić (ur.), *Odgoj i škola: Poruke XIV. križevačkih pedagoških dana* (Križevci: Hrvatski pedagoško-književni zbor Ogranak Križevci i Ogranak Bjelovar, 2006), str. 174–175.

Slika 2. Prvi zbornik *Poruke* s Križevačkih pedagoških dana, 1992.

Slika 3. Posljednji zbornik *Poruke* s XV. Križevačkih pedagoških dana, 2009.

S osobitim je entuzijazmom osnovao 1998. godine Zmajski stol *Družbe Braća hrvatskog zmaja* u Križevcima, okupivši istaknute kulturne i društvene djelatnike radi njegovanja hrvatske tradicije i kulture. Bio je pročelnik Zmajskog stola i ostvario značajne projekte obogativši kulturnu, sakralnu i povijesnu baštinu šireg područja Grada Križevaca. O radu Valentina Puževskog u *Družbi* kao i vjerskom životu (član je katoličkog pokreta *Mali tečaj kršćanstva – Kursiljo*, sudjeluje u vjerskom pokretu *Fokolari – Djelo Marijino u Križevcima* te pridonosi kanonizaciji blaženog Marka Križevčanina, trećeg hrvatskog sveca) suvremenici su, između ostalog, napisali: »Za Puževskog riječ Čovjek pišem velikim slovom. Da, on nije samo učitelj, kako se voli zvati, on je najprije Čovjek, jer se u odgoju i obrazovanju najprije brine da čovjek bude dobra osoba. Kako bi to postigao on prvenstveno svjedoči, a onda tek poučava. Ili bolje rečeno on svjedočeći poučava.«²⁹ S obzirom na određenu usmjerenost vjerskom životu, V. Puževski

»pripada svijetu katoličkih intelektualaca (...) Njegova vjera je duboka baš kao i njegovo domoljublje.«³⁰

Političko djelovanje prof. Puževskog obilježili su, kako smo spomenuli, obnavljanje rada Hrvatske seljačke stranke 1990. godine, obnašanje funkcije gradonačelnika Grada Križevaca (1995.–1996.) te zastupničkog mandata u Županijskom domu Hrvatskog sabora (1993.–1997.).

U ovom ćemo tekstu posebno izdvojiti dva detalja iz obnašanja zastupničkog mandata, prvo je izvod iz govora (rasprave) i drugi je mišljenje o Puževskom kao zastupniku. Na sjednici održanoj 28. i 29. travnja 1993. godine rekao je sljedeće: »Zato me koji put smeta izraz – igra. Gospodo, nemojmo pristupiti poslu u Saboru, kao ni jednom poslu, kao igri. To vam govorim posebno, iako sam intelektualac, kao dijete sela. Gradimo i ovdje u našem Saboru političku njivu, a ne igraonicu. I savjetovao bih nam, sebi i nama, poznajemo pomalo stvari u svijetu, gajimo kulturu rada u našem Saboru. Ali mi je kao učitelju i žao, oprostite što smo poslije

²⁹ Isto, str. 141.

³⁰ Antun Mijatović (ur.), *Valentin Puževski: Škola otvorenih vrata* (Jastrebarsko: Naklada Slap), str. 48.

čitanja gospodina predsjednika, bez aplauza primili da su u Zagrebu pred 150 godina naši preci izborili da se govori hrvatski. Ja vas molim učinimo to sada. Ja vjerujem u stručnost, ja vjerujem u radinost, i treća stvar koja nam je potrebna, ja vjerujem u poštenje ljudi, koji se predlažu da vode zemlju u ovim trenucima.«³¹ Citirat ćemo i mišljenje o Puževskom kao saborskom zastupniku: »Profesor Puževski bio je primjer i uzor ponašanja svim ostalim zastupnicima. Svojim obrazovanjem, a posebice svojom tolerantnošću, smirivao je svaku nastalu situaciju. Kad se javljao za riječ, znala sam da će napetosti pasti. Svoje pedagoško znanje primjenjivao je i u sabornici govoreći uvijek mirnim glasom i stvarajući atmosferu zajedništva i dobronamjernosti.«³²

Uz značajnu pedagošku praktičnu aktivnost, društveno te političko djelovanje, Puževski je bio i plodan znanstvenik i pedagoški autor. Njegova bibliografija sadrži 394 bibliografske jedinice zaključno s 2011. godinom.³³ Počeo je objavljivati 50-ih godina 20. stoljeća te je 1952. godine objavio *Topografiju kulturnih spomenika grada Križevaca*. U vremenu od gotovo šezdeset godina, prema strukturi bibliografije, objavio je 23 publikacije, 212 rasprava i članaka te 98 ostalih članaka. Među člancima najviše je onih, njih 54, u kojima razmatra stanje i zakonitosti djelovanja u školi, kao posebnoj ustanovi za odgoj i obrazovanje, čime je znatno obogatilo spoznaje Školske pedagogije. Radio je na nastavnim planovima i programima, uredio je 14 publikacija i napisao 39 recenzija. O radu Puževskog objavljeno je 18 članaka.

Za uspješno pedagoško i društveno-političko djelovanje nagrađen je, primjerice, Godišnjom nagradom *Ivan Filipović* (1970.) i Nagradom za životno djelo *Ivan Filipović* (1993.), Odlikovanjem *Reda Danice Hrvatske s likom Antuna Radića* (2003.) i *Plaketom Grada Križevaca* (2005.). Proglašen je počasnim građaninom Grada Križevaca 2006., a 2008. dodijeljena mu je Nagrada za životno djelo Koprivničko-križevačke županije.

1. »ŠKOLA MOJA OPSESIJA«³⁴ – POVIJESNA, DRUŠTVENA I ZNANSTVENA UTEMELJENOST

Dolazimo do središnje teme kojom se Puževski osobito bavio, a to je škola. Ona određuje njegov stalni znanstveni interes pa o tome piše: »Moji znanstveni interesi izrasli su iz potreba životne učiteljske prakse. Rodila se tako ideja o »školi otvorenih vrata« kao rješenje za temeljnu nacionalnu izobrazbu. Model škole kulturnog središta svoje sredine, škole u kojoj se život živi, u kojoj vlada ozračje topline vlastitog doma, gdje se u suradnji učitelja, učenika i roditelja, pa i drugih zainteresiranih, pronalaze izlazi za zadovoljavanje interesa mladih u njihovom rastu i odgoju i okupljanju u školi tijekom cijeloga dana. Rezultati su to napredne prakse hrvatskog učiteljstva u kojem sam živio i na koju želim i moram danas ukazati.«³⁵

Škola u organizacijskom smislu i kao ustanova kojoj je društvo povjerilo odgajanje i obrazovanje mladih generacija bila je »opsesija« Valentina Puževskog te je teorijskim razmatranjima i praktičnim rješenjima pridonio spoznajama Školske pedagogije. Radi cjelovitijeg uvida u neke od tih spoznaja, nastojat ćemo prikazati osobitosti metodološkog rada Puževskog ili polazišta za izradu pedagoškog modela škole, prikazati što je škola (svrha i zadaće), neka organizacijska rješenja modela boravka učenika u školi te načela »životne škole«.

2. TRI POLAZIŠTA ZA IZRADU PEDAGOŠKOG MODELA ŠKOLE

Valentin Puževski bio je neumoran u traganju za, kako je govorio, »školom naših dana« ili »podanašnjem školom.« Ti su mu pojmovi očito zamjenjivali, u pedagoškim tekstovima često korištenu neodređenu sintagmu »suvremena škola«. U proučavanju njegovih tekstova o školi (ali i drugim temama) možemo uočiti tri ključne pristupne odrednice, a to su školska baština (vlastitost), poznavanje svjetskih kretanja, kontinuirana dogradnja ili unapređivanje rada škole sukladno datostima društva/svijeta, odnosno stvaranje »podanašnjene škole« ili »škole naših dana«.

Školska baština ili nacionalna ostavština, ono što čini vlastitost nacionalnog školstva, jedan su od temelja na kojima se mora promišljati i stvarati škola. Na to upućuje spoznaja kako je »škola čovjekov proizvod, vezana za razdoblje njegova povijesnog razvoja (...)

³¹ Isto, str. 146.

³² Isto, str. 149.

³³ Poslije te godine objavio je još dvije publikacije; prvu *Tebi, učitelju* (2016) čiji je suautor Vladimir Strugar i samostalno monografiju *Našim Križevcima* (2017).

³⁴ Dina Perkov, »Škola moja opsesija«, *Novi svijet*, br. 10, 2008., str. 30–32.

³⁵ Hrvoje Vrgoč (ur.), *Uspješna škola: Poruke XII. Križevačkih pedagoških dana* (Zagreb – Križevci: Hrvatski pedagoško-književni zbor, Ogranak Križevci, 2001), str. 13.

Škola je, dakle, nastala kao čovjekova potreba za organiziranim odgojem« i ona je posebna djelatnost »prijenosa generacijskog iskustva.«³⁶ Prema tome, graditi školu za sadašnjost i budućnost nije moguće bez poznavanja prijednog puta i konteksta u kojem je nastala i djelovala škola koju, sukladno novim društvenim okolnostima, želimo mijenjati, unaprijediti i prilagoditi razvojnim potrebama učenika.

Isto tako, nacionalna baština nije izvan svjetskih kretanja, nije usamljena i na nju su djelovala i djeluju pedagoški, kulturni i drugi čimbenici. Stoga ih treba dobro poznavati, posebice u današnjim globalizacijskim procesima.

Taj spoj spoznaja o »vlastitosti« i svjetskim kretanjima i tendencijama polazište su za novu misaonu sintezu na kojoj se kontinuirano dograđuju (što je proces) elementi škole kao specijalizirane društvene institucije za organizirani odgoj i obrazovanje sukladno datostima društva u kojem živimo (nacionalnog i svjetskog). Prema tome, niti jedno društvo nije izgradilo školu koja će odgovarati »jednom zauvijek«. Riječ je o procesu postupnih promjena i usklađivanja kako bismo stvarali školu »naših dana« ili »podanašnjenu školu«. Možemo se složiti s mišljenjem Antuna Mijatovića kako »njegova škola djeluje poput mozaika u kojem su dinamični i razigrani dijelovi pomični i prilagodljivi i u kojem svatko sam mora dodati još poneki dio ako želi da mu slika bude jasna i objašnjiva.«³⁷ Dragutin Rosandić također uočava metodološki put istraživanja V. Puževskog te piše: »Njegova metodološka paradigma uključuje promatranje pedagoških pojava (odgojno-obrazovnih pojava), registriranje, opisivanje, vrednovanje, generaliziranje, teorijsko uopćavanje i modeliranje.«³⁸

Na ta tri potporna možemo graditi »školu današnjih dana« ili »životnu školu«. To je Puževski pokazao u teorijskim razmatranjima, posebno u tekstu *Elementi Pedagogije osnovne škole* (1991.)³⁹ i radom u eksperimentalnoj Osnovnoj školi *Jordanovac*. »Podanašnje naše škole polazi istina od okrenutosti prema sutra ali se mora temeljiti i na našim korijenima.«⁴⁰ Na temelju teorijskog, a osobito praktičnog i eksperimentalnog rada na

Jordanovcu, Puževski ukazuje na dva zadatka koja postavlja pred društvo i obrazovnu politiku, a koja su i danas (a bojimo se da će tako još ostati nekoliko desetljeća!) na početku drugog desetljeća 21. stoljeća aktualna u hrvatskom školstvu:

1. »Nužno je i praktično (ne samo deklarativno) mijenjati društveni odnos prema osnovnoj školi. Ako se društvena zajednica opredijeli za osnovnu školu kao nosioca društvenog odgoja i obrazovanja, a ono se smatra temeljem odgojno-obrazovnog sistema u zemlji i osigurava se svim građanima, tada to ima svoje dalekosežne posljedice (...) Sadržajno bogatija i pedagoški razvijenija škola očito je i skuplja škola od postojeće.

2. S postojećom osnovnom osmogodišnjom školom možemo biti zadovoljni (trpjeti je) najviše još jedno desetljeće. Mnoštvo razloga zahtijeva i vremensko produžavanje osnovnog obrazovanja. Najvažnije je podizanje opće kulture nacije. Nećemo se moći othrvati toj životnoj potrebi.«⁴¹

3. ŠTO JE ŠKOLA, SVRHA I ZADAĆE

Izrečene su brojne definicije pojma škola. Valentin Puževski u odgovoru na to, naizgled jednostavno a u osnovi vrlo složeno pitanje, odgovara poštujući pedagošku tradiciju (povijesnu i društvenu datost), ali ističe i njezine posebnosti ili nove datosti uvjetovane znanstvenim spoznajama o razvoju mladih te društvenim, političkim i kulturnim prilikama. Ističe da je škola čovjekov proizvod, institucija organiziranog odgoja, »društvena, samostalna, životna institucija za odgoj i obrazovanje.«⁴² Njezina je temeljna svrha, kao imanentno odgojne ustanove, »stjecanje znanja, razvijanje sposobnosti, obogaćivanje vrijednostima, ali i oplemenjivanje mladih pozitivnim ljudskim odlikama.«⁴³ Škola treba stvarati povoljne odgojne uvjete da se »cjelokupnoj mladeži, bez obzira na daljnje životno orijentiranje poslije škole, u što većoj mjeri pomogne u njenu sve-

³⁶ Valentin Puževski, »Povijesna datost u školstvu: svjetsko naslijeđe«, u: Vladimir Strugar (ur.), *Škola škole* (Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor), str. 152. Vidjeti: Valentin Puževski, *Prema školi otvorenih vrata* (Zagreb – Križevci: IRO »Spektar«, Pedagoško-književni zbor, Savez pedagoških društava; Pedagoško društvo Križevci, 1987), str. 27 – 35.

³⁷ Antun Mijatović (ur.), *Valentin Puževski: Škola otvorenih vrata* (Jastrebarsko: Naklada Slap), str. 55.

³⁸ Strugar (ur.), *Škola škole: U povodu 80. obljetnice života prof. dr. sc. Valentina Puževskog*, str. 316.

³⁹ Valentin Puževski, *Elementi Pedagogije osnovne škole* (Zagreb, 1991., umnoženo).

⁴⁰ Valentin Puževski, *U traženju životne škole: U povodu polustoljetnog jubileja Osnovne škole na Jordanovcu u Zagrebu* (Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor; OŠ Jordanovac; Hrvatski školski muzej, 2005), str. 9.

⁴¹ Valentin Puževski, *Elementi Pedagogije osnovne škole* (Zagreb, 1991., umnoženo), str. 74-75.

⁴² Antun Mijatović (ur.), *Valentin Puževski: Škola otvorenih vrata* (Jastrebarsko: Naklada Slap, 2002), str. 254.

⁴³ Valentin Puževski, Vladimir Strugar (ur.), *Škola danas, za budućnost: Znanstveno-praktični obzori* (Križevci – Bjelovar: Hrvatski pedagoško-književni zbor Ogranak Križevci, Ogranak Bjelovar, 2009), str. 308.

stranu razvitku. Tako se osnovna škola u našoj zemlji zamišlja kao društveno-pedagoško središte za odgoj mladih.⁴⁴

Osim što se škola brine o organiziranom odgoju i obrazovanju mladih i tako se pokazuje kao zajednica odgoja i obrazovanje, pred njom je još mnogo složenih zadaća; treba stvoriti uvjete da škola djeluje kao:

- »neškolska škola«: školu treba udaljiti od klasične/tradicionalne škole, od zatvorene škole ustaljenih, zastarjelih nastavnih planova i programa te je sve više približavati stvarnom životu i organizirati kao stvarni život mladih,⁴⁵

- zagovornik ideje slobode i pluralizma: u procesu poučavanja i učenja (ne »slušalište i ispitivalište«) polazi se od mlada čovjeka kao najveće vrijednosti, pedagoške aktivnosti usmjeriti na čovjeka kao individualnost, »ali i na pronalaženje šansi za njezin osebujan rast i razvitak u što potpuniju ljudsku osobnost«;⁴⁶

- »škola naših dana«: od škole države, škole kao državne institucije, treba se preobraziti u pedagošku instituciju okrenutu posvema čovjeku. »Dakle, put vodi od škole države prema školi za čovjeka.«⁴⁷ To znači da u svom djelovanju polazimo od učenika i njegovih sposobnosti i gradimo mogućnosti za razvoj svih njegovih ljudskih potencijala.

- škola »istinskog humanizma« (1992.) i »humana škola« (1999.): potrebne su promjene u sadržajnom smislu, prevladavanju zastarjelih didaktičkih postupaka, građenje humanog životno-radnog ozračja i humanih međuljudskih odnosa te vremenski produžiti obvezno obrazovanje.⁴⁸ Na tragu tih postavki Puževski smatra

kako se budućnost čovjeka i čovječanstva »uvelike nalazi u humano postavljenim školama i u rukama učiteljstva koje je sposobno i koje želi unositi nadu za životne izlaze.«⁴⁹

- Uspješna škola omogućuje »inkulturaciju u realitet življenja današnjeg svijeta«, postaje »mjesto življenja mladih« i »aktivno kulturno i prosvjetno središte«, ostvaruje zajedništvo učenika, učitelja i roditelja te njeguje demokratski stil u međuljudskim odnosima, ideju slobodne škole i pedagoškog pluralizma.⁵⁰ Uspješna je škola ako omogućuje »uspjeh za svakog pojedinca.«⁵¹ Ta je ideja zastupana u Osnovnoj školi *Jordanovac* između 60-ih i 70-ih godina 20. stoljeća. Zanimljivo je kako Europsko vijeće, odnosno eksperti Savjeta za kulturnu suradnju 1988. predlažu, kao inovaciju u osnovnom školstvu, *pedagogiju uspjeha za sve* i *uspjeh za sve* što je »glavni cilj u mnogim obrazovnim sistemima.«⁵² Puževski je jasno izrekao stav: Naša škola mora biti škola uspjeha za sve! Prema tome, ideja škole uspjeha za sve rođena je u hrvatskim školama gotovo četrdeset godina prije ove aktualne, europske, čemu je nema sumnje pridonio i ustrajni rad V. Puževskog.

- »Škola nade«: nastaje na potrebi humanizacije škole i odnosa u njoj te se usmjerava budućnosti, oslanjajući se na čovjekove stvaralačke mogućnosti i njegov duhovni život.⁵³ »Škola nade« ispunit će svoje zadaće kao i nade svih učenika, učitelja/nastavnika i roditelja ako učenicima osigura kvalitetno znanje i sposobnosti korištenja znanja.⁵⁴

⁴⁴ Antun Mijatović (ur.), *Valentin Puževski: Škola otvorenih vrata* (Jastrebarsko: Naklada Slap, 2002), str. 255.

⁴⁵ Isto, str. 175.

⁴⁶ Isto, str. 233.

⁴⁷ Valentin Puževski, »Traganje za školom naših dana«, u: *Poruke – Sedmi Križevački pedagoški dani: U Potrazi za suvremenom osnovnom školom* (Križevci – Zagreb: Institutu za pedagojska istraživanja Filozofskog fakulteta u Zagrebu; Zavod za školstvo; Hrvatski pedagoško-književni zbor Ogranak Križevci, 1992), str. 6.

⁴⁸ Isto, str. 7.

⁴⁹ Valentin Puževski, »Pogovor na kraju rasprave«, u: Valentin Puževski (ur.), *Poruke: Prema humano stvaralačkoj školi našega vremena* (Križevci: Hrvatski pedagoško-književni zbor Ogranak Križevci, 1999), str. 146.

⁵⁰ Valentin Puževski, »U potrazi smo za uspješnom školom«, u: *Poruke: Podanašnjenje hrvatskoga školstva – aktualni zadatak životnog trenutka* (Križevci: Hrvatski pedagoško-književni zbor Ogranak Križevci, 2001), str. 182.

⁵¹ Valentin Puževski, *U traženju životne škole: U povodu polustoljetnog jubileja Osnovne škole na Jordanovcu u Zagrebu* (Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor; OŠ Jordanovac; Hrvatski školski muzej), str. 3.

⁵² XII. Križevački pedagoški dani održani 2001. godine bili su posvećeni temi *Uspješna škola*. Vidjeti: Hrvoje Vrgoč (ur.), *Uspješna škola: Poruke XII. Križevačkih pedagoških dana* (Zagreb – Križevci: Hrvatski pedagoško-književni zbor, 2001). Georges Baert; Mayrice Galton; Peter Honeth i sur., *Inovacije u osnovnom obrazovanju*, drugo izdanje (Zagreb: Školske novine, 2002), str. 10.

⁵³ XIII. Križevački pedagoški dani 2004. godine omogućili su razmatranje teme *Škola nade*. Vidjeti: Josip Crnić, Valentin Puževski (ur.), *Škola nade: Znanje i obrazovanje (Poruke XIII. Križevačkih pedagoških dana)* (Križevci: Hrvatski pedagoško-književni zbor, 2004).

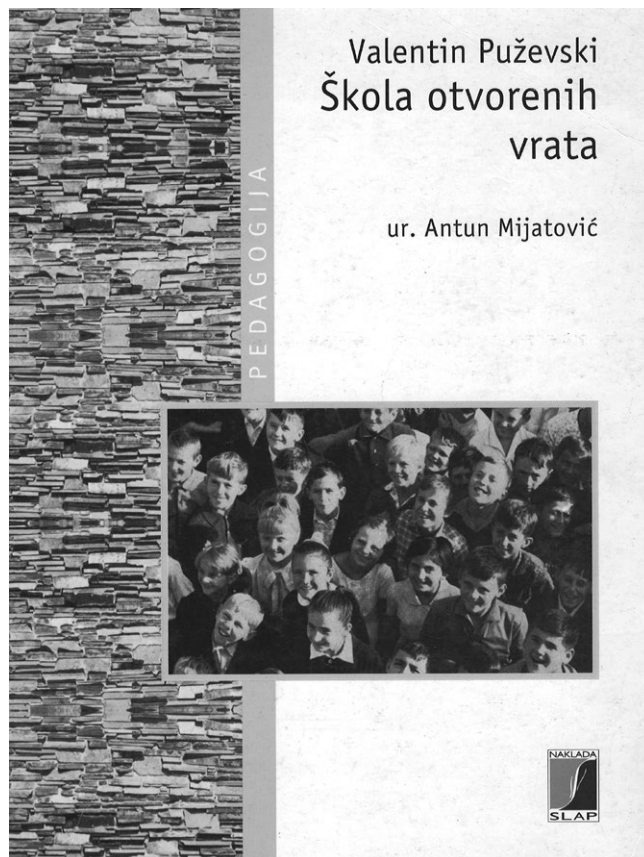
⁵⁴ Isto, str. 159. Pojam »škola nade« koristi se 60-ih godina 20. stoljeća u zemljama Južne Amerike prema učenju Paula Freire, brazilskog učitelja, pedagoga i humanista koje je prikazao u knjizi *Pedagogija obespravljenih*. Knjiga je u Hrvatskoj objavljena 2002. godine. Domaću je pedagogiju tim pojmom obogatio Krešimir Bezić. Vidjeti: Krešimir Bezić, »Pedagogija nade«. U: Hrvoje Vrgoč (ur.), *Odgoj, obrazovanje i pedagogija u razvitku hrvatskog društva* (Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor, 2003), str. 120-125.

Organizacijska rješenja modela boravka učenika u školi

Valentin Puževski bio je svjestan da »škola naših dana« ne može ostvariti svoju svrhu i zadaće u tradicionalnoj strukturi, posebice s obzirom na boravak učenika u školi. Stoga je upozorio da »budućnost škole ovisi o tome hoće li se uspjeti preobraziti ili ne.«⁵⁵ Preobrazba je trebala obuhvatiti sljedeća područja: programsko-sadržajno (usmjeriti potrebama djeteta), didaktičko-metodičke postupke (poučavanjem poticati samostalnost i samoaktivnost učenika), graditi humano životno-radno ozračje i humane međuljudske odnose.⁵⁶

Preobrazbu škole započeo je teorijski i praktično u eksperimentalnoj Osnovnoj školi *Jordanovac* stvarajući provedbene modele škole koji će osigurati čovjeku, životu i budućnosti okrenutu školu. Budućnost škole vidio je u njezinoj odgojnoj snazi. Temeljno je polazište u spoznaji kako je tradicionalna poludnevna škola preživjela model te ga postupno treba zamijeniti »školom s proširenom djelatnošću« i »otvorenom školom« ili školom »otvorenih vrata« radi zadovoljavanja odgojnih potreba djeteta.⁵⁷ Rješenje se traži u produljenju radnog vremena škole, tj. školi s proširenom djelatnošću koja obuhvaća tri izvedbena modela: produženi boravak, cjelodnevni boravak i cjelodnevnu školu.

Otvorena škola ili škola s proširenom djelatnošću, odnosno cjelodnevnom organizacijom rada, koja obuhvaća tri navedena modela, znači da se škola otvara potrebama okoline i programski napušta tradicionalne okvire; organizira programsku djelatnost tijekom cijelog dana (za sve ili dio učenika). Škola prema tom konceptu, osim što organizira obvezni rad (nastavu, učenje i izvannastave aktivnosti), organizira i izborne programe (izvanškolske i izvannastavne uz znatnu angažiranost učenika, nastavnika i okruženja, posebice roditelja) te društveni život (slobodno vrijeme u potpunosti osmišljavaju učenici). Bitno je u školi s cjelodnevnom organizacijom da su učenici sve angažiraniji u školskom životu, škola nastoji udovoljiti potrebama društvene sredine te poprima obilježja »neškolske škole« i »životne škole«. Potrebu ostvarivanja takve škole Puževski, možemo reći, vizionarski predviđa i komentira današnje škole koje se podređuju zakonitostima tržišta i zanemaruju njezinu odgojnu funkciju. Stoga piše ovako: »Jesam

Slika 4. Antun Mijatović (ur.), Valentin Puževski: *Škola otvorenih vrata* (Jastrebarsko: Naklada Slap, 2002.)

za angažiranu školu, no plašim se (vrlo) škole u službi progresivno orijentiranih ideologija koje tragaju za školom koja će služiti samo ekspanziji ekonomije. Bojim se i pedagogije koja, polazeći s tih osnova, vodi »bujanju« planova i programa i »industrijalizaciji« škole zasnovane na isključivo ekonomskom pristupu odgoju.«⁵⁸

Puževski navodi četiri razloga koja zahtijevaju produženje školskog dana, a to su: zdravstveni (brinuti o zdravom načinu života i stvarati uvjete za učenikov normalan rad, učenje, rast i napredak te stvarati određene zdravstvene potrebe i navike), društveno-politički (omogućiti svoj djeci podjednake početne mogućnosti za rast i razvoj, smanjiti socijalne razlike među njima te kompenzirati nedostatke obiteljskoga odgoja), pedagoški (omogućiti da svi učenici uspješno završe osnovnu

⁵⁵ Valentin Puževski, *Elementi Pedagogije osnovne škole* (Zagreb, 1991., umnoženo), str. 64.

⁵⁶ Isto, str. 64-65.

⁵⁷ Valentin Puževski, »Traganje za školom naših dana«, u: *Poruke – Sedmi Križevački pedagoški dani: U Potrazi za suvremenom osnovnom školom* (Križevci – Zagreb: Institut za pedagojska istraživanja Filozofskog fakulteta u Zagrebu; Zavod za školstvo; Hrvatski pedagoško-književni zbor Ogranak Križevci, 1992). str. 9. Vidjeti: Valentin Puževski, »Škola otvorenih vrata« model škole temeljne izobrazbe«, u: Hrvoje Vrgoč (ur.), *Odgoj, obrazovanje i pedagogija u razvitku hrvatskog školstva* (Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor, 2003), str. 72-77.

⁵⁸ Valentin Puževski, *Elementi Pedagogije osnovne škole* (Zagreb, 1991., umnoženo), str. 79.

Škola škole

U povodu 80. obljetnice života
prof. dr. sc. Valentina Puževskog

Hrvatski pedagoško-književni zbor

Slika 5. Vladimir Strugar (ur.), *Škola škole: U povodu 80. obljetnice života prof. dr. sc. Valentina Puževskog* (Zagreb: Hrvatski Pedagoško-književni zbor, 2011.)

školu i zadovoljiti njihove interese i darovitosti te brinuti o socijalizaciji) i ekonomski razlozi (neizravno se pridonosi produktivnosti rada i društvenoj angažiranosti roditelja i time razvoju gospodarstva i društvenog života, škola uvelike pomaže roditeljima rasterećujući ih brige o učenju i obavljanju školskih zadaća).⁵⁹ Navedimo nekoliko bitnih obilježja tri modela škole s proširenom djelatnošću.

Produženi boravak učenika sintagma je za poseban model cjelodnevnog rada škole u posebno organiziranim skupinama učenika (homogenim ili heterogenim)

koji su polovinu dana na nastavi u svojim razrednim odjelima, a u drugoj uče, uzimaju potreban obrok, završavaju svoje školske obveze i provode dio slobodnog vremena.⁶⁰ Stvaraju se manje grupe učenika, obično do njih 20. Produženi je boravak izraz društvene brige o djeci, a posebno je važan za učenike s teškoćama u razvoju. Međutim, Puževski upozorava da produženi boravak nije »čuvalište ili nadzor«, odnosno zatvaranje učenika u zidove škole, već smisleno organiziran produženi odgojno-obrazovni rad koji ima jasno određen cilj i zadaće. U Osnovnoj školi *Jordanovac* začetci su produženog boravka već 1955. godine, ali se o njemu službeno govori od 1961. godine.⁶¹

Cjelodnevni boravak organizacija je rada tijekom većeg dijela dana cijelih razrednih odjela; nastava se povezuje s učenjem u jedinstvenu programsku dionicu te se stvaraju uvjeti za slobodnije oblikovanje rasporeda školskoga života. U takvoj se organizaciji objedinjuje nastavni rad, individualni rad ili samostalno učenje, prehrana učenika, odmor i slobodne aktivnosti. U pedagoškom smislu teži se da se svi zahtjevi škole zapravo rješavaju u njoj. Tako se škola stvara kao odgojna zajednica mladih jer omogućuje bolje međusobno upoznavanje i izvan »obveznih dužnosti« te međusobno pomaganje, suradnju i njegovanje različitosti.

Cjelodnevna škola najorganiziraniji je model cjelodnevno organiziranog rada osnovne škole u kojem se, u fleksibilno postavljenom rasporedu života i rada, za sve učenike provode obvezne, dopunske i izborne aktivnosti, kao i raznovrsni oblici društvenog života. Organizira se u mnogim zemljama zapadne Europe, Kanade i Sjedinjenih Američkih Država.⁶² Učenici u tim zemljama u školi obično borave od 9 do 16 ili 17 sati, dok u našim uvjetima okvirno od 8 do 15 ili 16 sati. Smatra se da je cjelodnevna škola najplodonosnija organizacija suvremene »otvorene škole«. U tako organiziranoj školi bitno je osposobiti učenike za samostalno učenje, a tijekom rada izmjenjuju se slobodne aktivnosti, slobodno vrijeme, čitanje, igra djece prema vlastitom odabiru, šetnje, izleti, sportske aktivnosti, rad u radionici ili vrtu te korištenje svih mogućnosti koje pruža okolina. U Hrvatskoj se razvilo nekoliko modela cjelodnevne škole. Međutim, spomenut ćemo dva modela. Jedan od njih je tzv. zagrebački *model* koji je težio povezivanju svih sadržaja rada,⁶³ zatim *riječki model* koji je organiziran

⁵⁹ Antun Mijatović, Valentin Puževski: *Škola otvorenih vrata* (Jastrebarsko: Naklada Slap, 2002), str. 99-104.

⁶⁰ O rasporedu života u školi s produženim boravkom, modalitetima rasporeda rada, smjenama i rasporedu, posebnostima te nedostacima i prednostima vidjeti opširnije: Isto, str.131-145.

⁶¹ Eksperimentalne osnovne škole službeno su osnovane u Hrvatskoj 1955. godine odlukom Savjeta za prosvjetu Narodne Republike Hrvatske. Djelovanje eksperimentalnih škola, odnosno provođenje eksperimentalnih programa, predviđeno je i Zakonom o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi, *Narodne novine* 87 (Zagreb, 2008), članak 29.

⁶² Vidjeti: Valentin Puževski, »Cjelodnevna škola u nekim evropskim zemljama«, *Napredak* 9-10 (Zagreb, 1977), str. 596-601.

⁶³ Vidjeti: Valentin Puževski, »Zagrebački model otvorene osnovne škole«, *Napredak* 2 (Zagreb, 2004), str. 213-222.

tako da se učenicima razredne nastave sjedinjuju sve odgojno-obrazovne djelatnosti u jedinstvenu cjelinu (integrirani dan).

Valentin Puževski provodio je i empirijska istraživanja kako bi utvrdio uspješnost djelovanja škole s cjelodnevnom organizacijom na uzorku od učenika 16 zagrebačkih osnovnih škola radi poboljšanja uvjeta za odgojno-obrazovni rad. Spomenut ćemo tri ključna zaključka na temelju provedenog istraživanja:

a) organizirani cjelodnevni rad s učenicima doprinosi smanjenju broja učenika koji ponavljaju razred (ponavljača) i poboljšavanju općeg uspjeha;

b) učenici uključeni u cjelodnevni rad postižu i kvalitetnije rezultate u nastavi i vladanje im je bolje očišćeno;

c) učenici koji borave u školi cijeli dan manje izostaju i manje je neopravdanih izostanaka.⁶⁴

S obzirom na organizaciju rada škole s nekim od modela cjelodnevnog boravka učenika i pozitivne utjecaje na odgoj i obrazovanje, Puževski predviđa kako će jačati suradnja škole i društvene sredine radi ostvarivanja cilja i zadaća. Stoga škola, obostranim nastojanjima i uz podršku obrazovne politike, prerasta granice tradicionalne škole. »Njen posao nije samo nastava, u svojim nastojanjima sve je manje sama. Ako praksa boravka, cjelodnevnog programskog angažiranja škole ide u tom pravcu, tada izvan sumnje, škola s cjelodnevnom organizacijom ima svoje opravdanje i perspektivu. Doista njena budućnost i jest u traženju modela »otvorene« i »neškolske škole«.⁶⁵ Spomenimo da važeći *Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi* (2008.) predviđa da se odgojno-obrazovni rad može organizirati kao poludnevni ili produženi boravak za učenike razredne nastave, a u školama koje rade u jednoj smjeni kao cjelodnevni.⁶⁶ Teorijska razrada modela škole s cjelodnevnom organizacijom i praktična rješenja koja je ostvario Valentin Puževski mogu biti, nema sumnje, pouzdan izvor spoznaja o praktičnoj provedbi produženog i cjelodnevnog boravka te cjelodnevne škole u današnjem trenutku škole.

Načela »životne« škole

Valentin Puževski, kao znanstvenik i praktičar, znao je kako ideje o stvaranju i preobrazbi škole trebaju počivati na određenim pedagojskim načelima. Načela su, s jedne strane, temeljni zahtjevi prema kojima se usmjeravaju aktivnosti u preobrazbi škole i, s druge strane, ključne ili uporišne točke prema kojima se procjenjuje uspješnost ostvarene ideje. U proučavanju djela i »tražanja« za »životnom školom«, osim što je isticao kako je temeljna zadaća škole odgojiti cjelokupnog čovjeka kao tjelesno, intelektualno, moralno, estetsko i radno biće, možemo uočiti nekoliko karakterističnih sintagmi ili načela prema kojima usmjerava stvaranje i ostvarivanje svoje vizije škole. Spomenut ćemo samo nekoliko: *podanašljenje škole*, odgojna funkcija, angažiranost škole i otvorenost potrebama odgoja i života, demokratski odnosi, odgojna zajednica učenika i roditelja, socijalizacija osobnosti, učiteljeva kreativnost, europeizacija i modernizacija te povezanost ranog i predškolskog odgoja i obveznog obrazovanja.

Podanašljenje škole često je načelo koje je isticao Valentin Puževski. Govori se o razmišljanjima o osnovnoj školi našeg vremena, u okolnostima koje uvjetuju gospodarski, društveni, politički i kulturni uvjeti današnjeg vremena, ali se pri tome uvijek anticipira i škola budućih dana. Taj pojam znači osmišljavanje cjelokupnog djelovanje škole, a ne samo nastavnog rada, nego i angažiranje, suradnju i zajedništvo čitavog pedagoškog korpusa: znanosti, prakse i politike u traženju najboljih rješenja kako bi škola bila mjesto življenja mladih, kulturno središte u svom okruženju. Ako neki od čimbenika koji sudjeluju u *podanašljenju* škole ne ostvaruju svoju ulogu, rezultati će uvijek biti upitni. Prema tome, tim se načelom vodimo pri stvaranju škole koja će biti sposobna, prije svega, odgovoriti na zahtjeve vremena u kojem djeluje.⁶⁷

Odgojna funkcija ključno je obilježje škole. Ona nije samo mjesto na kojem se organizirano stječe znanje, razvijaju sposobnosti, već se mladi oplemenjuju pozitivnim ljudskim odlikama. Odgoj je društveni fenomen. Kako se čovječanstvo našlo pred opasnošću dehumanizacije, potpuno je logično načelo o afirmaciji odgojne funkcije škole. Suočeni smo s pojavama zanemarivanja nekih odgojnih vrijednosti kao što su domoljublje, radinost, tolerantnost, empatija, ali i etičkih uzora iz naše bliže ili dalje prošlosti. Škola mora postati odgojni zavod u kojem je humanost bitno njezino obilježje. Pred školom je golem izazov jer »profit, a ne čovjek, postaje životni ideal.«⁶⁸ Ante Vukasović, značaj-

⁶⁴ Valentin Puževski, »Mišljenja i stavovi o osnovnoj školi s cjelodnevnom organizacijom rada«, *Odgoj i obrazovanje* 1 (Zagreb, 1981), str. 183-185.

⁶⁵ Isto, str. 198.

⁶⁶ Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi, *Narodne novine* 87 (Zagreb, 2008), čl. 49.

⁶⁷ Valentin Puževski; Vladimir Strugar (ur.), *Škola danas, za budućnost: Znanstveno-praktični obzori* (Križevci – Bjelovar, 2009), str. 308.

⁶⁸ Valentin Puževski, »Pogovor na kraju rasprave«, u: Valentin Puževski (ur.), *Poruke: Prema humanoju stvaralačkoj školi našega vre-*

ni hrvatski pedagog, zaključuje kako je Puževski »već u ranoj fazi pedagoškog djelovanja, spoznao da je uspješna samo ona škola koja svojim nastojanjima i ozračjem odgaja, intelektualno i moralno obogaćuje i oplemenjuje svoje učenike.«⁶⁹

Anagažiranost škole i otvorenost potrebama odgoja i života važna su obilježja »otvorene škole«. To načelo podrazumijeva da škola zadovolji potrebe društva kao »mandatora odgoja« te da svoj pedagoški rad usmjeri razvoju mlada čovjeka, odgoju svih njegovih ljudskih osobina i sposobnosti. »Od škole se očekuje da je što više istinski emancipirana i sa što potpunijim razvitkom mladih osoba.«⁷⁰ Otvorenost treba omogućiti *deskolarizaciju* škole, s jedne strane, i pedagogizaciju sredine u kojoj škola djeluje, s druge strane. Djelovanje je škole usmjereno njezinom otvorenošću čovjekovim potrebama danas, životu zemlje i sredine u kojoj djeluje. Tom su cilju primjereni programi i njezina organizacija rada te tako postaje dio neposrednog življenja. »To bi mogao biti put transformacije škole iz zatvorenog učilišta u društveno i pedagoško otvorenu instituciju za odgoj i obrazovanje.«⁷¹

Demokratizacija se očituje u zahtjevima za kompetentnijim općim obrazovanjem, u tendenciji produljivanja trajanja školovanja, u traženju prohodnosti odgojno-obrazovnog sustava za sve (dati priliku svakome da dođe do uspjeha) i stvaranje humanije metodike školska života.⁷² Demokratizacija podrazumijeva demokratski stil vođenja učenika i njegovanje dobrih međuljudskih odnosa između učitelja i učenika, razumijevanje, podršku, ohrabrivanje, otvaranje perspektive učeniku.

Odgojna zajednica znači da škola djeluje kao odgojna zajednica učenika, učeničkih zajednica, učiteljskih timova i roditelja (obiteljski dom) te zainteresiranih čimbenika iz društvene okoline. Sve ih povezuje ideja zajedništva u ostvarivanju odgoja i obrazovanja. Nitko od tih subjekata ne može sam postići željeni razvoj, a pojmovi odgojna zajednica i zajedništvo postaju važne odgojne vrijednosti, stvaraju potrebu povezanosti i osjećaj pripadnosti zajednici te raditi za njezinu dobrobit.

Socijalizacija osobnosti u »otvorenoj školi« poprima posebnu važnost. Ona omogućuje susret učenika sa životom i događajima izvan njezinih zidova te stoga nastoji učenika što bolje pripremiti za život u sadašnjem društvu, a također i za sutra, za budućnost. Socijalizacija mu pomaže da uspostavlja uspješnu suradnju, uči se tolerantnosti među ljudima, solidarnosti te zajedništvu u zemlji i među narodima.

Učiteljeva kreativnost temelj je svake škole. Naglašavao je kako je dobra škola i njezina budućnost ponajprije u rukama učiteljstva, koje iskazuje svoj profesionalizam i osobinu empatičnosti. Školi su potrebni učitelji koji su sposobni i koje želi unositi nadu, koji podupiru mijene u školstvu i traže efikasna didaktička i metodička rješenja u provedbi odgojno-obrazovnog procesa.

Puževski je o učitelju govorio uvijek u svjetlu pedagoškog optimizma. Govorio je iz vlastitog iskustva, kao »narodni učitelj«, kako je govorio za sebe, otvoreno i poticajno. »Svojim sam studentima uvijek govorio, ne budite sluge režima, služite svome narodu! Režimi se mijenjaju i propadaju. Narod vam je povjerio svetu i veliku zadaću da brinete o podmlatku. Stoga sam protiv svakog podilaženja i služenja vlastima. Pledirao bih za više ponosa, ljudskog i stručnog. Mi, učitelji, moramo pokazati svima da imamo častan, vrijedan i nezamjenjiv poziv.«⁷³ Volio je učiteljski poziv. Svatko onaj koji želi biti učitelj mora »u sebi nositi tu jednu pedagošku žicu, taj unutarnji naboj, mora biti otvoren za druge, mora sebe davati drugima (...) Biti učitelj znači: učiti nekoga, a učiti nekoga znači davati sebe njima, u potpunosti im pomagati.«⁷⁴ Bio je učitelj po uvjerenju. Zagovarao je »unutarnju reformu škole« koja se temelji na osposobljenim i visoko motiviranim učiteljima, kojima su podloga rada bili »humanost, domoljublje, poštenje, odgovornost, radinost (...) emocionalni naboj.«⁷⁵ »Zato njegov *narodni učitelj* nije deklarativni ili pomodni izraz, već (prema njegovim kriterijima) pedagoški stručnjak koji korespondira s društvenim (*narodnim*) odrednicama života i rada koje se stalno mijenjaju, razvijaju, što vrijedi i za samog *narodnog učitelja*.«⁷⁶

Europeizacija i modernizacija hrvatskoga školstva podrazumijeva strukturno usmjeriti sustav odgoja i

mena (Križevci, 1999), str. 145.

⁶⁹ Strugar (ur.), *Škola škole: U povodu 80. obljetnice života prof. dr. sc. Valentina Puževskog*, str. 37.

⁷⁰ Valentin Puževski; Vladimir Strugar, *Tebi, učitelju* (Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor, 2016), str. 66–67.

⁷¹ Isto, str. 67.

⁷² Valentin Puževski, »Traganje za školom naših dana«, u: Valentin Puževski (ur.), *U potrazi za suvremenom osnovnom školom* (Zagreb, 1991), str. 11.

⁷³ Vjekoslav Welle, Gospodo, ne svađajte se! S dr. Valentinom Puževskim, dobitnikom Nagrade »Ivan Filipović« za životno djelo za 1992. godinu, *Školske novine* 20 (Zagreb, 1993), 18. svibnja 1993., str. 4.

⁷⁴ Ivan Rodić, Portret Valentin Puževski: Učitelj s umom i srcem, *Školske novine* 37 (Zagreb), 20. studenoga 2001., str. 6.

⁷⁵ Strugar (ur.), *Škola škole: U povodu 80. obljetnice života prof. dr. sc. Valentina Puževskog*, str. 306.

⁷⁶ Isto, str. 312.

obrazovanja uspješnim modelima škole i sustava u europskim zemljama. Približavanje europskim modelima potaknulo bi i modernizaciju školstva s obzirom na programe (kurikul), obrazovanje i stručno usavršavanje učitelja te stvaranje odgovarajućih materijalnih i pedagoških uvjeta. Prijedloge je temeljio na kritičkoj analizi postojećeg stanja. Jasno je iskazivao kako još nije ozbiljno započela dezideologizacija i depolitizacija školskog sustava i demokratizacija škole. Ističe: »Čak suprotno svakoj demokratskoj tradiciji i nepolitičnosti školskog sustava, on se sve više stranački označava, politizira.«⁷⁷

Europeizacija hrvatskoga školstva teži dostići razinu europskog školstva prema svojoj usmjerenosti, trajanju i kvaliteti. Stoga je potrebno: trajanje obveznog obrazovanja produžiti na devet, a potom na deset godina; omogućiti učiteljima kvalitetnu izobrazbu i popraviti materijalno stanje škola i plaće učitelja; razviti mrežu privatnih škola s ravnopravnim sustavom financiranja; osigurati godišnje 6 % bruto društvenog proizvoda za školstvo; decentralizirati upravljanje i financiranje školstva te objediniti stručnu pomoć i znanstvena istraživanja u području pedagogije (graditi pedagogiju vlastite škole ili pedagošku vlastitost); omogućiti cjeloživotno učenje na svim razinama školskog sustava.⁷⁸

Povezati rani i predškolski odgoj i obvezno obrazovanje (osnovnu školu) radi stvaranja podjednake mogućnosti za društveni odgoj, obrazovanje i osposobljavanje za život i rad mlade generacije. Zagovara stav da se društveno organiziranim predškolskim odgojem, naročito u godini prije uključivanja u osnovnu školu, kao i početnim razredima srednje škole, uz obveznu osmogodišnju školu, obuhvate sva djeca. »Takvo društveno gledanje na odgoj i obrazovanje vodi prema pedagoškim rješenjima koja teže za smišljenim povezivanjem svih dijelova sistema u jedinstvenu cjelinu.«⁷⁹

Završne misli

Škola, ustanova za organizirani odgoj i obrazovanje, povijesna i društvena datost i Valentin Puževski, doajen hrvatske pedagogije, »narodni učitelj« i sveučilišni nastavnik povezani su mnogim i čvrstim vezama. Škola je prof. Puževskom cijelog života bila »opsesija«, mjesto rada, istraživanja i inoviranja kao što je, s druge strane, Puževski sve od 60-ih godina 20. stoljeća teorij-

ski i praktično gradio njezin identitet, tragao za »učeničkom školom« i »školom nade«.

Takva međuovisnost dopušta nam na kraju reći nekoliko završnih misli u kojima i škola danas i obrazovna politika, u tako očekivanim i nužnim promjenama, mogu pronalaziti teorijsko i praktično uporište:

- promjene u školstvu ovise o promjeni društvenog odnosa prema njemu; ono treba postati društveni prioritet u svakom smislu;

- škola kao povijesna i društvena institucija morat će postati pedagoška ustanova okrenuta čovjeku, »uspjehu za sve«, što traži napuštanje »zahtjeva pedagogije vlasti«;

- vremensko trajanje obveznog obrazovanja mora se produžiti barem na devet godina pri čemu se rani i predškolski odgoj, razdoblje tzv. predškole, programski i metodički povezuje s osnovnim obrazovanjem;

- tradicionalnu poludnevnu školu morat će zamijeniti škola s proširenom djelatnošću radi zadovoljavanja odgojnih i obrazovnih te razvojnih potreba mladih organiziranjem, primjerice poludnevnog ili cjelodnevnog boravka učenika te cjelodnevnih škola uz potpunu društvenu brigu i odgovornost;

- budući da pedagoška literatura, srećom, ne oskudijeva raznim prijedlozima koji teže mijenjati školu (u modi su prijedlozi za uvođenjem novih nastavnih predmeta!), ali i prijedlozi koji nisu rezultat pedagoškog promišljanja, prijeko je potrebno neke od tih prijedloga eksperimentalno provjeriti, što bi pridonijelo ozbiljnijim i na znanstvenim načelima utemeljenim promjenama;

- nadolazeću tehnologiju u školstvu treba prihvatiti, ali prihvatiti sa spoznajom da ona treba biti u funkciji poučavanja i učenja, učenikova mišljenja i spoznavanja društva i prirode, da ona – koliko bila moćna ili »zanosna« – ne može ni na koji način biti zamjena za učitelja.

»I da zaključimo! Ovovremenski životni trenutak zahtijeva od škole i školske pedagogije da se, polazeći od postignuća ali i zamjerki postojećoj školi, smišljenije, organiziranije i revolucionarnije okrene svim pitanjima traženja škole po mjeri čovjeka danas (u nas), i da su u isto vrijeme nužni paralelni čvršći »zahvati« i okrenutost države osnovnom odgoju kao vitalnom pitanju vlastitog opstanka i rasta.«⁸⁰

⁷⁷ Isto, str. 144.

⁷⁸ Isto, str. 144-145.

⁷⁹ Isto, str. 197.

⁸⁰ Valentin Puževski, »Traganje za školom naših dana«, u: Valentin Puževski (ur.), *U potrazi za suvremenom osnovnom školom* (Zagreb: Radovi Instituta za pedagojska istraživanja Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 1991), str. 12.

LITERATURA

- Baert, Georges; Galton, Mayrice; Honeth, Peter; Sivirine, Jean-Michel; Thurler, Monica. 2002. *Inovacije u osnovnom obrazovanju*, drugo izdanje (Zagreb: Školske novine, 2002).
- Mijatović, Antun (ur.). 2002. *Valentin Puževski: Škola otvorenih vrata* (Jastrebarsko: Naklada Slap).
- Puževski, Valentin. 1991. *Elementi Pedagogije osnovne škole* (Zagreb, umnoženo).
- Puževski, Valentin, 2005. *U traženju životne škole: U povodu polustoljetnog jubileja Osnovne škole na Jordanovcu u Zagrebu* (Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor; OŠ Jordanovac; Hrvatski školski muzej).
- Puževski, Valentin. 1963. *Organizacija rada Osnovne eksperimentalne škole Jordanovac* (Zagreb: Osnovna eksperimentalna škola Jordanovac, umnoženo).
- Puževski, Valentin. 1964. *Osnovna škola Jordanovac: Fotomonografija* (Zagreb: Zavod za unapređivanje školstva SR Hrvatske; Osnovna eksperimentalna škola Jordanovac).
- Puževski, Valentin. 1964. *Produženi boravak učenika u školi* (Zagreb: Osnovna eksperimentalna škola Jordanovac, umnoženo).
- Puževski, Valentin. 1965. *Samoupravljanje učenika u osnovnoj školi* (Zagreb: Osnovna eksperimentalna škola Jordanovac, umnoženo).
- Puževski, Valentin. 1981. »Mišljenja i stavovi o osnovnoj školi s cjelodnevnom organizacijom rada«, *Odgoj i obrazovanje* 1 (Zagreb, 1981), str. 179-202.
- Puževski, Valentin. 1987. *Prema školi otvorenih vrata* (Zagreb – Križevci: IRO »Spektar«, Pedagoško-književni zbor, Savez pedagoških društava; Pedagoško društvo Križevci).
- Puževski, Valentin. 1991. Traganje za školom naših dana, u: Valentin Puževski (ur.), *U potrazi za suvremenom osnovnom školom* (Zagreb: Radovi instituta za pedagoška istraživanja Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu), str. 9-15.
- Puževski, Valentin. 1992. »Traganje za školom naših dana«, u: *Poruke – Sedmi Križevački pedagoški dani: U potrazi za suvremenom osnovnom školom* (Križevci – Zagreb: Institutu za pedagoška istraživanja Filozofskog fakulteta u Zagrebu; Zavod za školstvo; Hrvatski pedagoško-književni zbor Ogranak Križevci).
- Puževski, Valentin. 1999. »Misao na kraju«, u: Valentin Puževski (ur.), *Poruke: Prema humanoj stvaralačkoj školi našega vremena* (Križevci: Hrvatski pedagoško-književni zbor Ogranak Križevci), str. 172-173.
- Puževski, Valentin. 2001. »U potrazi smo za uspješnom školom.« u: Valentin Puževski (ur.), *Poruke: Podanašnjenje hrvatskoga školstva – aktualni zadatak životnog trenutka* (Križevci: Hrvatski pedagoško-književni zbor Ogranak Križevci).
- Puževski, Valentin. 2002. Ur. *Križevačka preparandija 1920.–1965. u povodu 80 godina osnivanja i 750. obljetnice proglašenja Križevaca slobodnim kraljevskim gradom* (Križevci: Hrvatski pedagoško-književni zbor Ogranak Križevci).
- Puževski, Valentin. 2004. »Zagrebački model otvorene osnovne škole«, *Napredak* 2 (Zagreb, 2004), str. 213-222.
- Puževski, Valentin. 2006. »Riječ na kraju – nek se zna,« u: Valentin Puževski, Vladimir Strugar, Josip Crnčić (ur.), *Odgoj i škola: Poruke XIV. Križevačkih pedagoških dana* (Križevci: Hrvatski pedagoško-književni zbor Ogranak Križevci i Ogranak Bjelovar, 2006).
- Puževski, Valentin. 2017. *Našim Križevcima* (Križevci: Ogranak Matice hrvatske u Križevcima).
- Puževski, Valentin; Strugar, Vladimir (ur.). 2009. *Škola danas, za budućnost: Znanstveno-praktični obzori* (Križevci – Bjelovar: Hrvatski pedagoško-književni zbor Ogranak Križevci, Ogranak Bjelovar).
- Puževski, Valentin; Strugar, Vladimir. 2016. *Tebi, učitelju* (Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor).
- Rodić, Ivan. 2001. Portret Valentin Puževski: Učitelj s umom i srcem, *Školske novine* 37 (Zagreb), 20. studenoga 2001., str. 6.
- Rosić, Vladimir. 2009. *Križevački pedagoški dani od 1974. do danas* (Križevci: Ogranak HPKZ, 2009).
- Strugar, Vladimir (ur.). 2011. *Škola škole: U povodu 80. obljetnice života prof. dr. sc. Valentina Puževskog* (Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor).
- Vrgoč, Hrvoje (ur.). 2001. *Uspješna škola: Poruke XII. Križevačkih pedagoških dana* (Zagreb – Križevci: Hrvatski pedagoško-književni zbor, Ogranak Križevci).
- Vrgoč, Hrvoje. 2007. *Naših sto trideset pet godina 1871.–2006.* (Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor).
- Welle, Vjekoslav. 1993. Gospodo, ne svađajte se! S dr. Valentinom Puževskim, dobitnikom Nagrade »Ivan Filipović« za životno djelo za 1992 godinu, *Školske novine* 20 (Zagreb, 1993), 18. svibnja 1993., str. 4.
- Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi. 2008. *Narodne novine* 87 (Zagreb, 2008), članak 49.

School is the central theme of the scientific and professional work of prof. Valentin Puževski: a significant contribution to school pedagogy

Summary

The article represents a contribution to the study of the life and work of prof. Ph.D. Valentin Puževski (1931 – 2021), doyen of pedagogical theory and pedagogical practice in Croatia. School is the centre of contemplation, as a historical and social phenomenon of organized upbringing and education, to which Puževski devoted the largest number of his professional and scientific papers and practical work. The author structured the knowledge about the life and pedagogical work of Valentin Puževski into two thematic areas. In the first one, he presents some facts from his biography: childhood, education in primary and secondary school, acquisition of higher education and scientific progress, socio-educational and political work and features of the bibliography in which professional and scientific works about the school prevail. School is the central theme of the second part of the article. It points to three starting points for creating a pedagogical model of the school (knowledge of one's own and foreign school heritage and gradual changes in the school or school system). The purpose of the school is defined and tasks are deter-

mined in its transformation from a traditional school to an "open school", a "school of our days", a humane, successful and "success for all" school. The construction or "modernization of the school" is based on three basic organizational models of students' stay at school, namely extended and full-day stay and full-day school. The process of school change rests on certain principles such as "modernization," educational function, school engagement, democratization, educational community, socialization, teacher's creativity, Europeanization and modernization, and the connection of early and pre-school education and compulsory education. The research points to the conclusion that Valentin Puževski is indisputably among the leading Croatian pedagogues of the second half of the 20th century, and that he leads the way with his scientific contribution to school pedagogy.

Keywords: all-day stay, all-day school, folk teacher, educational function of school, extended stay of students, open door school, School pedagogy.